

ارزیابی پتانسیل‌های گردشگری بخش رستاق با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی AHP علیرضا بستانی^۱، خدیجه جوانی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۹/۱۳ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۳/۱۹

چکیده

گردشگری و توسعه آن ابزاری ضروری برای برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌آید و همچنین به شکوفایی روستاها کمک زیادی می‌کند. بنابراین، شناسایی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های مختلف در سطوح خرد فضاها، جغرافیایی در کانون توجه برنامه‌ریزان توسعه قرار دارد. هدف از انجام این پژوهش بررسی پتانسیل‌های گردشگری در بخش رستاق واقع در شهرستان داراب (جنوب استان فارس) با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی است و به منظور گردآوری اطلاعات از شیوه‌های مشاهده و تکمیل پرسشنامه از متخصصان صنعت گردشگری در محدوده مورد مطالعه استفاده شده است. سپس پس از تعریف معیارهایی، تعداد شش معیار برای شش منطقه گردشگری در بخش رستاق با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی AHP مشخص شده است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مناطق گردشگری روستاهای رستاق و لایزنگان، مناسب‌ترین گزینه‌ها برای انتخاب به عنوان مناطق نمونه گردشگری و سرمایه‌گذاری بیشتر جهت توسعه می‌باشند.

واژگان کلیدی: گردشگری، تحلیل سلسله مراتبی، مدل AHP، بخش رستاق

مقدمه

گردشگری صرف کردن اوقات فراغت است که در روندی از اقتصادی شدن امر اجتماعی شکل می‌گیرد (پاپلی، سقایی، ۱۳۸۵: ۶۴). امروزه گردشگری به عنوان یکی از صنایع، از بخش‌های اقتصادی با رشد بالا در جهان و به خصوص در کشورهای در حال توسعه است (Rin zin, 2007: 114). همچنین یکی از استراتژی‌های توسعه روستایی برای ورود ارز و ایجاد شغل و حمایت از رشد همه جانبه می‌باشد (Wilson, 2001: 137). گردشگری و توسعه آن ابزاری ضروری برای برنامه‌ریزی توسعه روستایی به شمار می‌آید و همچنین به شکوفایی روستاها کمک زیادی می‌کند (Augustin, 1998: 22).

۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه پیام نور تهران (Bostanyalireza@yahoo.com)
۲ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی دانشگاه فردوسی مشهد

گردشگری روستایی از یک طرف می‌تواند نقش مهمی را در متنوع سازی اقتصاد در جوامع روستایی در قالب صنعت گردشگری ایفا نماید و از طرف دیگر می‌تواند وسیله‌ای برای تحریک رشد اقتصاد ملی، از طریق غلبه بر انگارهای توسعه نیافتگی و بهبود استاندارد زندگی مردم محلی به حساب آید (دیبايي، ۱۳۷۱:۴۴). رشد گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی تفکر نسبتاً جدیدی است که سیاستگذاران محلی در برنامه‌ریزی روستایی به اهمیت این راهبرد پی برده‌اند (افتخاری، ۱۳۸۱:۱۶). این صنعت شامل کلیه فعالیت‌ها و گونه‌های مختلف گردشگری در محیط‌های روستایی و پیرامون آنها می‌شود (Soteriades, 2002:617). همچنین، گردشگری روستایی را می‌توان نوعی مسافرت دور از خانه به مکان‌های خارج از شهرک‌های اصلی و کنار ساحل تعریف کرد (England Research, 2005:1). از نظر اقتصادی گردشگری می‌تواند اثرات اقتصادی مهمی را برای نواحی روستایی دربر داشته باشد. گردشگران روستایی برای اقامت، خرید کالاهای محلی، و خدمات، پول پرداخت می‌کنند. که اثرات مهم اقتصادی آن به کند شدن روند تخلیه سکونت‌گاه‌های روستایی منتهی می‌شود (جوان و سقایی، ۱۳۸۳:۱۱۳). در بعد اجتماعی نیز اعتقاد بر این است که ورود گردشگران به مناطق روستایی باعث ارتباطات مردم بومی با این افراد و تأثیراتی قابل ملاحظه در رشد و ارتقای فرهنگی و اجتماعی، بالا رفتن سطح سواد و افزایش سطح مشارکت می‌شود (Slee, 1997:81). و اغلب به عنوان بزرگترین صنعت جهان، در نظر گرفته شده و ابزاری برای دستیابی به توسعه پایدار می‌باشد، که نتایج فرصت‌های اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی- فرهنگی را برای بسیاری از جوامع محلی ارائه می‌کند (Aref, 2011:20). این صنعت با اتکا به سرمایه‌های اولیه (جاذبه‌های گردشگری) و برنامه‌ریزی اصولی و واقع بینانه می‌تواند به یک منبع عظیمی از تولید درآمد در سطوح ملی و ناحیه‌های تبدیل شود (حیدری چپانه، ۱۳۸۳:۴). امروزه، تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، بررسی، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد، که همگام با پیشرفت‌های فناوری روند صعودی دارند (Tsai & et al., 2010:358) این روند صعودی و مسائل جهانی مرتبط با پیچیدگی‌های صنعت گردشگری، سبب شده است که تکنیک‌ها و مدل‌های ترکیبی و جامع در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گیرند (Jerry Ho & et al. 2010:10). شناخت رابطه بین انواع جاذبه‌های مختلف، درک سلسله‌مراتبی از قدرت جذب و کشش جاذبه‌ها یکی از مهمترین مراحل توسعه کانونها و مقاصد گردشگری است. لذا مطالعه و بررسی جاذبه‌ها از لحاظ وضع موجود، اولویت و رتبه آنها از لحاظ قابلیت‌های جذب و توانایی عرضه، در جهت سرمایه‌گذاری‌های زیربنایی و بالتبع گام‌های بعدی توسعه و گسترش این صنعت ضروری به نظر می‌رسد. در این بررسی، هدف اینست که پس از شناسایی منطقه‌های مزبور و بررسی‌های گسترده میدانی با توجه به مجموعه‌ای از معیارها و شاخص‌های اصلی و مؤثر در فرآیند توسعه آتی مناطق گردشگری بخش رستاق، با استفاده از روش تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) در نهایت منطقه اصلی برای برنامه‌ریزی توسعه گردشگری شناسایی شود. در ادامه این پژوهش به دنبال پاسخ به این سوال است که کدامیک از مناطق گردشگری بخش رستاق دارای پتانسیل بیشتری جهت جذب گردشگر می‌باشند؟

پیشینه تحقیق

ثابت^۱ (۲۰۰۷) در تحقیقی نشان داد که هم ویژگی‌های شخصی و هم درک اثرات مثبت و منفی گردشگری بر نگرش ساکنان نسبت به گردشگری تاثیر می‌گذارد و درک ساکنان از منافع شخصی گردشگری ارتباط مثبت مستقیم با نگرش آنان نسبت به گردشگری دارد (Liu et al., 2005). در مطالعه‌ای در سه کشور آمریکا، ترکیه و ولز به این نتیجه رسیدند که آگاهی مردم محلی پیرامون اثرات مثبت و منفی گردشگری بر جوامع محلی دارای رابطه معنی‌داری با میزان توسعه یافتگی فعالیتهای گردشگری در منطقه است. شمعی ۱۳۹۰ در مقاله‌ای با عنوان سطح بندی شهرستانهای استان اصفهان از لحاظ زیرساخت‌های گردشگری با استفاده از مدل AHP به بررسی سطح بندی برخی از عوامل موثر در جذب گردشگر در شهر اصفهان پرداخته است و به این نتیجه رسید که شهرستانهای اصفهان، شاهین شهر و کاشان دارای بالاترین زیرساخت جهت جذب گردشگر می‌باشند. بدری و یاری حصار ۱۳۸۹ در پژوهشی به بررسی مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP در استان کهگیلویه و بویراحمد پرداختند و به این نتیجه رسیدند که در این استان از بین هشت منطقه مهم گردشگری، مناطق گردشگری چشمه بلقیس، کوهگل و منطقه دریاچه سد کوثر مناسب ترین گزینه ها برای انتخاب به عنوان مناطق نمونه گردشگری و تهیه طرح جامع گردشگری می‌باشند. پرورش و عابدینی (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان گزینش مکانهای مناسب گردشگری در جزیره هرمز با استفاده از ارزیابی چند معیار مکانی و فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP مورد بررسی قرار داده‌اند.

روش تحقیق

روش تحقیق در این بررسی بصورت تحلیلی-توصیفی است. در راستای تعیین مناطق نمونه گردشگری برتر، پس از تبیین مبانی نظری و تعریف معیارهای اصلی و مؤثر در انتخاب و توسعه فعالیت های گردشگری، آمار و اطلاعات مورد نیاز از طریق بررسی های میدانی جمع آوری شده است. به منظور گردآوری اطلاعات در این تحقیق، از تکنیک‌های مشاهده و تکمیل پرسشنامه از ۳۰ نفر از متخصصان در زمینه گردشگری و اکوتوریسم در بخش رستاق استفاده شده است. توضیح آن که برای ارزیابی و پیشبرد فرآیند انتخاب، ابتدا مجموعه‌ای از معیارهای مختلف شناسایی شده و در نهایت با استفاده از دو شیوه بررسی تجارب موفق داخلی و خارجی، نیز با نظرسنجی از متخصصان تعداد شش معیار نهایی مشخص شدند و در نهایت به منظور تجزیه و تحلیل آمار و اطلاعات و در نهایت تعیین مناطق نمونه گردشگری، از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و نیز روش های توصیفی بهره‌گیری شده است. محدوده مورد مطالعه در این بررسی، شامل شش منطقه گردشگری است که در بخش رستاق، شهرستان داراب می‌باشد در این تحقیق، به منظور دستیابی به محصولات و برون‌دادهای مورد نظر و نیز ارزیابی مناطق پیشنهادی، بر اساس واقعیت‌های عینی و بدون از هرگونه ذهنیت گرای، مجموعه‌های از معیارها که دارای ویژگی‌هایی، همچون؛ قابل درک بودن، داشتن بنیان مفهومی مناسب، معنی‌دار بودن،

تناسب داشتن با واقعیتها، مربوط بودن با موضوع، برخوردار بودن از سادگی، برخوردار بودن از اعتبار علمی (دفتر برنامه ریزی توسعه روستایی، ۱۳۸۶:۲۲۰) هستند، به شرح زیر انتخاب و یا تعریف شده‌اند:

شکل شماره ۱: جدول معیارهای ارزیابی مناطق گردشگری

ردیف	معیارها	اهمیت
۱	ارزش بصری	به عنوان یکی از مهمترین محرکها و پیش نیازهای مؤثر در جذب گردشگر
۲	تعداد جاذبه گردشگری	بین تعداد جاذبه های گردشگری و حجم تقاضا ارتباط مستقیم وجود دارد
۳	دسترسی آسان	وجود زیرساختهای ارتباطی برای برقراری پیوند و به نقاط گردشگری لازم است.
۴	فضای قابل توسعه	وجود فضای کافی برای ایجاد و گسترش تأسیسات مختلف مرتبط با گردشگری یکی از پیش نیازهای مهم محسوب می‌شود
۵	نزدیکی به کانون‌های گردشگری	این معیار زمینه های تامین و جذب گردشگر را فراهم می‌سازد
۶	حجم تقاضا	وجود حداقلی از تقاضا برای توسعه منطقه لازم و ضروری است

مأخذ: بدری، یاری حصار، ۱۳۸۶:۵۹

بر اساس مجموعه معیارهای منتخب اشاره شده در شکل بالا، مجموعه اقدامات زیر برای دستیابی و ارزیابی معیارهای بالا ضروری است.

-شناخت وضعیت و توان طبیعی هر کدام از مناطق به شکل بسیار اجمالی؛

-شناسایی اولیه سمت و سو و برآورد حجم تقاضای هر کدام از منطقه‌ها؛

-شناسایی نظام عرضه گردشگری هر کدام از مناطق با تأکید بر سیستم‌های رقیب؛

-شناسایی وضعیت زیرساخت‌های مناطق به شکل اجمالی؛

-بررسی توان جذابیت، قدرت کشش و ارزش بصری هر کدام از محوطه‌های پیش نهادی در درون

لکه‌های سه گانه برای تصمیم‌گیری محوطه نهایی (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری

استان فارس، ۱۳۸۶: ۷۴).

معرفی محدوده کلی مناطق پیشنهادی

روستای رستاق نگین کهن سبز جنوب

روستای رستاق در جنوب ایران و در فاصله ۳۴۰ کیلومتری جنوب شرقی شیراز و در فاصله ۶۵

کیلومتری و در جنوب شرق شهرستان داراب قرار گرفته است. این روستا در مسیر جاده اصلی شیراز -

بندرعباس واقع شده و آب و هوای آن در فصل‌های بهار، پاییز و زمستان بسیار مناسب و معتدل و در

فصل تابستان کمی گرم می‌باشد. این روستا دارای چشمه‌های پرآبی زیادی است که سبب ایجاد باغات

گوناگون و متنوع شده است. پتانسیلهای ذکر شده که به نوبه خود در منطقه جنوب کم نظیر می‌باشد

باعث جذب گردشگران زیادی به این روستا شده است.

شکل ۱: نمایی از روستای سرسبز رستاق

قصر آینه

قصر آینه که به آن قصر دختر نیز گفته می‌شود در هشت کیلومتری بخش رستاق و در جنوب شرقی آن قرار دارد. این قصر تقریباً هفتاد کیلومتر از شهرستان داراب فاصله دارد که ۸ کیلومتر آن جاده خاکی و بقیه از داراب تا رستاق آسفالت می‌باشد حاکم این قصر همای دختر بهمن شاه ساسانی بوده و بدین سبب قصر دختر هم نامیده شده است. همچنین قصر آینه به دلیل تاریخی بودن و واقع شدن در ابتدای تنگ زیبای چک چک دارای پتانسیل‌های بالقوه زیادی برای جذب گردشگر می‌باشد.

شکل ۲: تصویری از قصر تاریخی آینه

امام زاده امیر عباس

امام زاده امیرعباس یکی از امیران امام حسن مجتبی (ع) می‌باشد که جهت گسترش دین اسلام به این منطقه سفر کرده بود. حکومت وقت که دین زردتشت داشته در مقابل پذیرش اسلام مقاومت می‌کند و در جنگی که بین نیروهای حکومت که در پشت کوه قلات مستقر بودند و آقا امیر عباس در می‌گیرد، امیرعباس کشته می‌شود ولی یارانش موفق می‌شوند نیروهای حاکم وقت را شکست داده و دین اسلام را در بین آنها گسترش دهند. لازم به ذکر است که در حال حاضر مقبره آقا امیر عباس در مرکز بخش رستاق قرار دارد و هر ساله عده زیادی از مردم روستاهای اطراف و به خصوص مردم رستاق به زیارت آرامگاه ایشان می‌آیند.

شکل ۳: نمای بیرونی مقبره امام زاده امیر عباس

غار سهلک

غار سهلک، از جمله زیباترین غارهای آبی استان فارس است که در ۱۵۰ کیلومتری شرق داراب و در منطقه تنگه سهلک از توابع کوهستانی بخش رستاق واقع شده است. غار سهلک ۳۳۰ متر عمق دارد و از یک دهلیز اصلی و چندین دهلیز منشعب تشکیل شده است. چندین آبشار و حوضچه زیبا و مجموعه‌ای از استالاکتیت‌ها و استالاکتیت‌های بی نظیر در اندازه‌ها و طرح‌های مختلف زیبایی این غار را تکمیل می‌کند. برای رسید به ورودی غار سهلک کوهنوردان باید بعد از رسیدن به بخش رستاق در ۶۵ کیلومتری جاده داراب به بندرعباس از طریق گردنه گذار پنبه عازم دشت سلطان آباد، روستای گورخر و نهایتاً دهکده کوچک سهلک شوند. از دهکده سهلک تا دهانه غار حدود ۳۰۰ متر می‌باشد که باید پیاده پیمود. در نزدیکی دهانه غار چشمه زیبای سهلک پذیرای گردشگران است. این غار و محدوده کوهستانی و باغات دیم اطراف آن اکوتوریسم زیبایی خلق کرده است که در نوع خود بی نظیر است. آب و هوای خنک و مطبوع و طبیعت زیبای این غار به خصوص در فصل تابستان پذیرای گردشگران و دوستداران طبیعت می‌باشد.

شکل ۴: تصویری از دهانه غار سهلک

روستای رزک

روستای رزک در شمال بخش رستاق و در جنوب شرق شهرستان داراب قرار دارد. ارتفاع این روستا از سطح دریا ۲۳۰۰ متر است. این منطقه اگر چه از نظر موقعیت جغرافیایی در قلمرو منطقه نیمه خشک قرار دارد اما به علت بلندی کوه‌های آن نسبت به مناطق همجوار بارندگی بیشتری جذب می‌کند همین بارندگی‌ها جهت رویش انواع گیاهان جنگلی و حیوانات وحشی و پرندگان را سبب شده است. بارندگی این منطقه حدود ۳۰۰ الی ۴۰۰ میلیمتر است و هوای تابستانهای آن خنک و زمستان بسیار سرد همراه با ریزش برف سنگین است. خنکی و مساعد بودن هوا و ریزش برف در فصل زمستان زمینه را برای کاشت و پرورش گیاهان دیم آماده کرده است. همچنین در این روستا یک برج دیدبانی مربوط به ۳۰۰ سال قبل قرار دارد. هر ساله گردشگران زیادی جهت بازدید از آثار گردشگری و اکوتوریستی به این روستا سفر می‌کنند.

شکل ۵: نمایی از روستای قدیمی رزک

روستای لایزنگان

روستای لایزنگان از توابع بخش رستاق، شهرستان داراب واقع در استان فارس، در بین رشته کوه‌های جنوبی زاگرس قرار دارد. لایزنگان روستایی کوهستانی است و ارتفاع آن از سطح دریا ۲۰۰۰ متر است. لایزنگان به طور کامل شرایط و اوضاع جوی و اقلیمی یک نقطه میان کوهی را دارا است و از نقاط سردسیر شهرستان محسوب می‌گردد. سرمای آن در سردترین روزهای زمستان به دو الی سه درجه زیر صفر می‌رسد و در گرمترین روزهای تابستان از ۳۵ درجه سانتی‌گراد بیشتر نمی‌شود و بدین لحاظ دارای آب و هوای معتدل کوهستانی است و متوسط بارندگی آن معادل ۳۰۰ تا ۴۰۰ میلی‌متر است. مساعد بودن آب و هوای این روستا جهت کاشت باغات دیم اکوتوریسم زیبایی را در این منطقه خلق نموده است. و با توجه به دسترسی بهتر گردشگران به این روستای زیبا هر ساله شاهد بازدید گردشگران زیادی از این روستا می‌باشیم.

شکل ۶: نمایی از روستای زیبای لایزنگان

فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)

فرآیند تحلیل سلسله مراتبی با شناسایی و اولویت‌بندی عناصر تصمیم‌گیری شروع می‌شود. این عناصر شامل هدف‌ها، معیارها، یا مشخصه‌ها و گزینه‌های احتمالی می‌شود که در اولویت بندی به کار گرفته می‌شوند. فرآیند شناسایی عناصر و ارتباط بین آنها که منجر به ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی می‌شود، ساخت سلسله مراتبی نامیده می‌شود. سلسله مراتبی بودن ساختار به این دلیل است که عناصر تصمیم‌گیری (گزینه‌ها و معیارهای تصمیم‌گیری) را می‌توان در سطوح مختلف خلاصه کرد (Bowen, 1993).

بنابراین اولین قدم در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، ایجاد یک ساختار سلسله مراتبی از موضوع مورد بررسی می‌باشد که در آن اهداف، معیارها و گزینه‌ها و ارتباط بین آنها نشان داده می‌شود.

مراحل بعدی در فرایند تحلیل سلسله مراتبی محاسبه وزن (ضریب اهمیت) معیارها، محاسبه وزن (ضریب اهمیت) گزینه‌ها، محاسبه امتیاز نهایی گزینه‌ها را شامل می‌شود. ابتدا جهت تعیین مهمترین پتانسیل‌های گردشگری در بخش رستاق، شهرستان داراب از بین شش منطقه که عبارتند از: روستای رستاق، امام زاده امیر عباس، قصر آینه، روستای لایزنگان، روستای رزک و غار سهلک می‌باشد که از طریق تکمیل پرسشنامه توسط متخصصان در زمینه گردشگری نسبت به تعیین پتانسیل‌های گردشگری با استفاده از مدل تحلیل سلسله مراتبی AHP به شرح زیر اقدام نموده‌ایم. مطابق واکاوی‌های صورت گرفته ۶ معیار اصلی شامل: ارزش بصری، تعداد جاذبه گردشگری، دسترسی آسان، فضای قابل توسعه، نزدیکی به کانون‌های گردشگر فرست و حجم تقاضا از بین معیارهای مذکور ارزش بصری ۳/۴۲ امتیاز به عنوان مهم‌ترین معیار در انتخاب منطقه گردشگری می‌باشد تعداد جاذبه‌های گردشگری و دسترسی آسان با ۲/۴۹ امتیاز در رده‌های بعدی قرار دارند.

تعیین ضریب اهمیت معیارها

برای تعیین ضریب اهمیت (وزن) معیارها، دوه دوی آنها را با هم مقایسه می‌کنیم برای مثال برای هدف این مسئله که بررسی پتانسیل‌های گردشگری است، معیار دسترسی آسان دارای اهمیت بیشتری است یا معیار حجم تقاضا؟ مبنای قضاوت در این معیار که براساس آن و با توجه به هدف بررسی، شدت برتری معیار i را نسبت به j ، a_{ij} تعیین می‌شود. تمام معیارها دوه دوی با هم مقایسه می‌شوند.

جدول ۲: کمیته ساعتی برای مقایسه دودویی معیارها

امتیاز	تعریف	توضیح
۱	اهمیت مساوی	در تحقق هدف دو معیار مساوی دارند
۳	اهمیت اندکی بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که برای تحقق هدف اهمیت i بیشتر از j است
۵	اهمیت بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که اهمیت i خیلی بیشتر از j است
۷	اهمیت خیلی بیشتر	تجربه نشان می‌دهد که اهمیت i خیلی بیشتر از j است
۹	اهمیت مطلق	اهمیت i خیلی بیشتر از j به طور قطعی به اثبات رسیده است

مأخذ: توفیق، ۱۳۷۳: ۲۴

مقایسه‌های دوه دوی در یک ماتریس $n \times n$ ثبت می‌شوند و این ماتریس، ماتریس مقایسه دوه دویی معیارها $A = [a_{ij}] n \times n$ نامیده می‌شود. عناصر این ماتریس همگی مثبت بوده و با توجه به اصل شروط معکوس در فرایند تحلیل سلسله مراتبی اگر اهمیت i نسبت به j برابر با $\frac{1}{k}$ باشد در هر مقایسه دوه دویی دو مقدار عددی a_{ij} را خواهیم داشت. در ادامه مباحث مقایسه دو به دویی هر یک از معیارها خواهد آمد (ساعتی، ۱۹۹۰ به نقل از زبردست ۱۳۸۰).

برای محاسبه ضریب اهمیت معیارها در این پژوهش از روش بردار ویژه استفاده شده است. و در جهت محاسبه بردار ویژه از روش میانگین هندسی به دلیل دقت بیشتر آن استفاده کرده‌ایم. در این روش برای محاسبه ضریب اهمیت معیارها، ابتدا میانگین هندسی ردیف‌های ماتریس را بدست آورده و آن را نرمالیزه می‌کنیم.

جدول ۳: تعیین ضرایب اهمیت معیارهای منتخب برای انتخاب منطقه های برتر

شاخص	ارزش بصری	تعداد جاذبه گردشگری	دسترسی آسان	فضای قابل توسعه	گردشگر فرست نزدیکی به کانونهای	حجم تقاضا	ضریب اهمیت
ارزش بصری	۱	۲	۴	۹	۵	۴	۳/۴۲
تعداد جاذبه گردشگری	۰/۳۳	۱	۵	۷	۳	۷	۲/۴۹
دسترسی آسان	۰/۳۳	۰/۲۰	۱	۵	۷	۳	۲/۴۹
فضای قابل توسعه	۰/۱۱	۰/۱۴	۰/۲۰	۱	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۲۲
نزدیکی به کانونهای گردشگر فرست	۰/۲۰	۰/۳۳	۴	۳	۱	۴	۱/۲۱
حجم تقاضا	۰/۲۵	۰/۱۴	۰/۲۵	۷	۰/۲۵	۱	۰/۴۹
مجموع امتیازات	۲/۲۲	۴/۸۱	۱۳/۵	۳۳	۱۶/۵۸	۱۹/۱۴	۱۰/۳۲

مأخذ: مطالعات نگارنده: ۱۳۹۲^۱

تعیین ضرایب اهمیت مناطق منتخب

این قسمت از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، دارای دو بخش است: در گام نخست، مناطق مورد بررسی، بر اساس هر کدام از معیارها به تفکیک اولویت بندی می‌شوند و سپس، جایگاه هر کدام از منطقه‌ها نسبت به کل معیارها (با احتساب ضریب اهمیت هر معیار) ارزیابی می‌گردد. و در نهایت، مناطق برتر انتخاب می‌شوند. در این بخش، هر کدام از مناطق مورد نظر، به صورت جداگانه و بر اساس معیارهای انتخاب شده (بدون در نظر گرفتن ضریب اهمیت معیارها) ارزش گذاری شده‌اند.

۱. حجم تقاضا

حجم تقاضا، از جمله عوامل مهم در توسعه و انتخاب مناطق برتر است. در واقع، وجود آستانه مشخصی از تقاضا برای توسعه فضاهای گردشگری لازم و ضروری است. هر چه حجم تقاضا بیشتر باشد،

۱: از جدول شماره ۳ تا جدول شماره ۱۱ مأخذ مطالعات نگارنده: ۱۳۹۲ می باشد.

سرمایه گذاری و توسعه فضا توجیه پذیرتر بوده، نیز مستلزم توجه بیشتری است، زیرا حجم تقاضای بالا، خود نقش تعیین کننده‌ای بر افزایش درآمد دارد.

جدول ۴: ضریب اهمیت منطقه ها بر اساس معیار حجم تقاضا

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	روستای لایزنگان	روستای رزک	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۷	۷	۳	۷	۷	۴/۳۹
امام زاده امیر عباس	۰/۱۴	۱	۰/۲۰	۰/۱۱	۵	۵	۰/۶۵
قصر آینه	۰/۱۴	۵	۱	۰/۲۰	۰/۳۳	۳	۱/۷۰
روستای لایزنگان	۰/۳۳	۹	۵	۱	۷	۷	۴/۷۰
روستای رزک	۰/۱۴	۰/۲۰	۳	۰/۱۴	۱	۳	۰/۵۷
غار سهلک	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۳۳	۱	۰/۲۷

۲. ارزش بصری

انسان ذاتاً دوستدار زیبایی است و تماشای چشم اندازه‌های زیبا و دلپسند از علائق مشترک همه انسان‌هاست. از این رو، هر مکانی که دارای ارزش بصری است، از نظر او دارای ارزش دیدن نیز هست؛ بنابراین، وجود مناظر طبیعی یا مصنوعی، از جمله پیش نیازهای جذب گردشگر است. بر این اساس، فضاهای دارای ارزش بصری بالا، دارای توان بیشتری برای توسعه هستند.

جدول ۵: ضریب اهمیت منطقه ها بر اساس معیار ارزش بصری

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	روستای لایزنگان	روستای رزک	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۷	۵	۰/۳۳	۳	۵	۲/۳۶
امام زاده امیر عباس	۰/۱۴	۱	۰/۳۳	۰/۲۰	۵	۰/۲۰	۰/۲۰
قصر آینه	۰/۲۰	۳	۱	۰/۳۳	۰/۳۳	۵	۰/۸۲
روستای لایزنگان	۳	۵	۳	۱	۳	۵	۲/۹۶
روستای رزک	۰/۳۳	۳	۳	۰/۳۳	۱	۳	۱/۲۵
غار سهلک	۰/۲۰	۵	۰/۲۰	۰/۲۰	۰/۳۳	۱	۰/۴۸

۳. تعداد جاذبه گردشگری

کانون‌های برخوردار از تعداد بیشتر جاذبه گردشگری، با حجم تقاضای بیشتری از اینرو، این مراکز از اولویت بیشتری برای توسعه (Butler,2002:67). به نقل از (بدری، یاری حصار، ۱۳۸۶) روبه‌رو هستند برخوردارند و در رتبه بندی نیز دارای ضریب اهمیت بیشتری هستند.

جدول ۶: ضریب اهمیت منطقه‌ها بر اساس معیار تعداد جاذبه گردشگری

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	لازنگان روستای	روستای رزک	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۵	۴	۴	۴	۷	۳/۲۸
امام زاده امیر عباس	۰/۲۰	۱	۰/۳۳	۰/۲۰	۰/۲۵	۰/۳۳	۰/۳۲
قصر آینه	۰/۳۳	۳	۱	۴	۰/۳۳	۳	۱/۲۶
روستای لازنگان	۰/۳۳	۵	۰/۲۵	۱	۳	۵	۱/۳۵
روستای رزک	۰/۲۵	۴	۳	۰/۳۳	۱	۳	۱/۱۹
غار سهلک	۰/۱۴	۳	۰/۳۳	۰/۲۰	۰/۳۳	۱	۰/۴۵

۴. دسترسی آسان

توسعه زیرساخت‌ها، از جمله راه، جریان حمل و جابجایی مسافر را تسهیل نموده و انگیزه گردشگران را برای بازدید از مکان‌های مختلف افزایش می‌دهد (Sharply,2002:39). به نقل از بدری یاری حصار، ۱۳۸۶). در جدول شماره ۷، مناطق منتخب براساس کیفیت دسترسی به آنها نوع راه اعم از اصلی و فرعی و طول راه تا اولین مرکز خدماتی پشتیبان و نیز تا کانون‌های گردشگر فرست اولویت‌بندی شده‌اند.

جدول ۷: ضریب اهمیت منطقه‌ها بر اساس معیار دسترسی آسان

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	لازنگان روستای	روستای رزک	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۳	۵	۵	۷	۷	۳/۹۲
امام زاده امیر عباس	۰/۳۳	۱	۵	۳	۷	۷	۲/۴۹
قصر آینه	۰/۲۰	۰/۲۰	۱	۰/۳۳	۴	۴	۰/۷۷
روستای لازنگان	۰/۲۰	۰/۳۳	۳	۱	۵	۵	۱/۳۰
روستای رزک	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۲۵	۰/۲۰	۱	۳	۰/۳۷
غار سهلک	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۲۵	۰/۲۰	۰/۳۳	۱	۰/۲۶

۵. فضای قابل توسعه

اگرچه هر کدام از معیارهای دسترسی، تعداد جاذبه، نزدیکی به کانون های گردشگر فرست، ارزش بصری و مانند آن از اهمیت بالایی برخوردارند اما باید توجه داشت که استقرار هرگونه تأسیسات و تجهیزات مورد نیاز گردشگران شامل مراکز اقامتی (موقت یا دائم)، مراکز پذیرایی، مراکز خدماتی و غیره، مستلزم وجود فضای کافی قابل توسعه است. و با توجه به اینکه در فرآیند توسعه مناطق گردشگری، کاربری ها و فضاهای جدیدی پیشنهاد می شود، بنابراین، معیار بالا در انتخاب منطقه نمونه بسیار مهم است. در جدول، مناطق منتخب بر اساس معیار فضای قابل توسعه اولویت بندی شده اند.

جدول ۸: ضریب اهمیت منطقه ها بر اساس معیار فضای قابل توسعه

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	لازنگان روستای	رزق روستای	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۹	۴	۳	۵	۷	۳/۹۴
امام زاده امیر عباس	۰/۱۱	۱	۰/۲۵	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۲۰	۰/۲۳
قصر آینه	۰/۲۵	۴	۱	۰/۲۰	۰/۳۳	۳	۰/۷۶
روستای لازنگان	۰/۳۳	۷	۵	۱	۵	۷	۲/۷۱
روستای رزق	۰/۲۰	۵	۳	۰/۲۰	۱	۳	۱/۱۰
غار سهلک	۰/۱۴	۵	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۳۳	۱	۰/۴۶

۶. نزدیکی به کانون های گردشگر فرست

یکی از مهم ترین عوامل مؤثر بر افزایش تقاضا برای بازدید از یک منطقه، مجاورت با کانون های گردشگر فرست است (سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، ۱۳۸۶: ۸) سلسله مراتب کانون های بالا، در میزان گردشگر فرستی تأثیر، شایسته ای دارد از این رو هرچه تعداد کانون های بالا بیشتر و فاصله آنها از مناطق گردشگری کمتر باشد، دارای امتیاز بیشتری خواهند بود.

جدول ۹: ضریب اهمیت منطقه ها بر اساس معیار نزدیکی به کانون های مهاجر فرست

منطقه	روستای رستاق	امام زاده امیر عباس	قصر آینه	لازنگان روستای	رزق روستای	غار سهلک	ضریب اهمیت
روستای رستاق	۱	۳	۵	۴	۷	۷	۳/۶۰
امام زاده امیر عباس	۰/۳۳	۱	۴	۳	۷	۷	۲/۲۹
قصر آینه	۰/۲۰	۰/۳۳	۱	۰/۳۳	۵	۵	۰/۹۰
روستای لازنگان	۰/۳۳	۰/۳۳	۳	۱	۷	۷	۱/۵۸
روستای رزق	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۱۴	۱	۳	۰/۳۴
غار سهلک	۰/۱۴	۰/۱۴	۰/۲۰	۰/۱۴	۰/۳۳	۱	۰/۲۳

تعیین امتیاز نهایی (اولویت) گزینه‌ها

تا این مرحله ضریب اهمیت معیارها در ارتباط با هدف مطالعه و نیز ضریب اهمیت (امتیاز) گزینه‌ها در ارتباط با هر یک از معیارها تعیین شده است در این مرحله از تلفیق ضرایب اهمیت مزبور، امتیاز نهایی هر یک از گزینه‌ها تعیین خواهد شد. برای این کار از اصل ترکیب سلسله مراتبی ساعتی استفاده خواهد شد.

$$= \sum \sum W_k W_i (g_{ij}) \text{ (اولویت)}$$

که در آن

W_k ضریب اهمیت معیار k

W_i ضریب اهمیت زیر معیار i

g_{ij} امتیاز گزینه j در ارتباط با زیر معیار i

جدول ۱۰: مجموع امتیازهای نهایی مناطق با احتساب ضریب اهمیت معیارها

مجموع امتیازات	حجم تقاضا	نزدیکی به کانونهای گردشگر فرست	فضای قابل توسعه	دسترسی آسان	تعداد جاذبه گردشگری	آرش بصری	معیار منطقه
۲۱/۴۹	۴/۳۹	۳/۶۰	۳/۹۴	۳/۹۲	۳/۲۸	۲/۳۶	روستای رستاق
۶/۱۸	۰/۶۵	۲/۲۹	۰/۲۳	۲/۴۹	۰/۳۲	۰/۲۰	امام زاده امیر عباس
۵/۵۸	۱/۰۷	۰/۹۰	۰/۷۶	۰/۷۷	۱/۲۶	۰/۸۲	قصر آینه
۱۴/۶	۴/۷۰	۱/۵۸	۲/۷۱	۱/۳۰	۱/۳۵	۲/۹۶	روستای لایزنگان
۴/۸۲	۰/۵۷	۰/۳۴	۱/۱۰	۰/۳۷	۱/۱۹	۱/۲۵	روستای رزک
۲/۱۵	۰/۲۷	۰/۲۳	۰/۴۶	۰/۲۶	۰/۴۵	۰/۴۸	غار سهلک

همان‌طور که ملاحظه می‌شود، پس از محاسبه نهایی مجموع امتیازات نهایی، مناطق دارای اولویت به تفکیک مشخص شده‌اند. جدول ۱۱، رتبه‌بندی نهایی مناطق را نشان می‌دهد.

جدول ۱۱: رتبه‌بندی نهایی مناطق منتخب گردشگری

ردیف	منطقه	امتیاز	اولویت
۱	روستای رستاق	۲۱/۴۹	۱
۲	روستای لایزنگان	۱۴/۶	۲
۳	امام زاده امیر عباس	۶/۱۸	۳
۴	قصر آینه	۵/۵۸	۴
۵	روستای رزک	۴/۸۲	۵
۶	غار سهلک	۲/۱۵	۶

بحث و نتیجه گیری

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که مناطق گردشگری در روستای رستاق و روستای لایزنگان با کسب بیشترین امتیاز، به عنوان مناطق برتر گردشگری در بخش رستاق می‌باشند. بی شک، با توجه به نتایج به دست آمده و مجموع عوامل مؤثر مورد بررسی در انتخاب منطقه های برتر، هرگونه برنامه ریزی و سرمایه گذاری در آن‌ها، از بازدهی بیشتر و مناسب تری برخوردار خواهد بود. همچنین، نتایج این بررسی نشان می‌دهد که استفاده از روش‌های مکان یابی چند معیاری، همچون روش AHP برنامہ ریزیها فرآیندهای فرساینده را کاهش داده، با توجه به مجموعه خصوصیات این روش‌ها، از جمله به کارگیری معیارهای کمی و کیفی، ارزش گذاری معیارها و سایر ویژگی ها، امکان انتخاب مناطق مورد نظر را بر اساس واقعیت‌های مکانی-فضایی فراهم می‌نماید.

بنابراین پیشنهادات زیر در خصوص منطقه مورد مطالعه بیان می‌گردد:

- ۱- تشکیل ستادی به نام «ستاد توسعه گردشگری روستایی» شامل نمایندگان شوراها، بخشدار، نیروی انتظامی به منظور سازمان دادن و نظارت مستمر بر امور گردشگری روستاهای بخش رستاق؛
- ۲- توسعه و گسترش توریسم کشاورزی به منظور بهره‌برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغهای روستایی با هدف کسب درآمد و جلوگیری از تخریب آنها؛
- ۳- زمینه‌سازی و تشویق مردم به مشارکت در جهت توسعه و تجهیز روستاها از نظر زیرساختها، تسهیلات و تجهیزات گردشگری از طریق حمایت‌ها و تسهیلات دولتی؛
- ۴- ایجاد زیرساخت‌های مورد نیاز از جمله راه آسفالت ارتباطی برای دسترسی بهتر به مناطق گردشگری از جمله روستای رزک و غار سهلک؛
- ۵- معرفی جاذبه های گردشگری بخش رستاق از طرف نهادهای ذی ربط از جمله سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری و همچنین سازمان صدا و سیما.

منابع و ماخذ

۱. افتخاری، عبدالرضا (۱۳۸۱) نقش گردشگری در توسعه روستایی، نقد و تحلیل چارچوب نظریه ای، فصلنامه مدرس، س ۶، ش ۲: ۴۰-۲۳.
۲. بدری، سیدعلی و یاری حصار، ارسطو (۱۳۸۶) انتخاب مناطق نمونه گردشگری با استفاده از روش AHP نمونه موردی: استان کهگیلویه و بویراحمد، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ش ۹۵: ۸۴-۵۵.
۳. پاپلی، محمد حسین، سقایی، مهدی (۱۳۸۵) گردشگری (ماهیت و مفاهیم) انتشارات سمت، تهران.
۴. پرورش حسین، مطهره، عابدینی (۱۳۹۱) گزینش مکانهای مناسب گردشگری در جزیره هرمز با استفاده از ارزیابی چند معیار مکانی و فرایند تحلیل سلسله مراتبی، دومین همایش ملی سلامت، محیط زیست و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس، ۱۵-۱۶ آذرماه.
۵. توفیق، فیروز (۱۳۷۲) ارزشیابی چند معیاری در طرح ریزی کالبدی، نشر آبادی، ش ۱۱: ۴۳-۴۰.
۶. زبردست، اسفندیار (۱۳۸۰) کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای،

ماهنامه هنرهای زیبا، ش ۱۰-۱۳-۲۱

۷. جوان، جعفر و سقایی، مهدی (۱۳۸۳)، نقش گردشگری روستایی در توسعه منطقه‌ای با تاکید بر مدیریت روستایی، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، ش ۲-۱۰۹-۱۲۴.
۸. سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان فارس، ۱۳۸۶.
۹. دیبایی، پرویز (۱۳۷۱) شناخت جهانگردی، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
۱۰. شماعتی، علی (۱۳۹۰) سطح بندی شهرستان‌های استان اصفهان از لحاظ زیرساختهای گردشگری با استفاده از مدل AHP مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، س ۳، ش ۱۰-۲-۲۴.
11. Aref, Fariborz, (2011), Sense of Community and Participation for Tourism Development, life Science Journal, Volume8 Issue1.
12. Augustin, M, (1998) National strategies for Rural Tourism Development and sustainability, the experience Journal of sustainable tourism vol,4,no,3,pp,3-33.
13. Bown, William, M, (1993) AHP, Multiple criteria Evaluation, in klostern an spreadsheet Models for urban and regional Analysis, new brun wick: center for urban policy Research.
14. Butler, Richard, W, (2002), "problem and issues of integrated tourism development", contemporary issue in tourism development, Rutledge.
15. England, Research (2005), Rural and Farm Tourism Available on :www.anobanini.ir.
16. Jerry Ho, W.-R., et al., (2010), Combined DEMATEL technique with a novel MCDM model for exploring portfolio selection based on CAPM. Expert Systems with Applications. P. 10. doi:10.1016/j.eswa.05.058
17. Liu, J.C .P.J. shldon (2005) Resident perceptions of the environment impacts of tourism .Annals of tourism Research, vol.14.
18. Rinzin, C, (2007) ecotourism as a mechanism for sustainable development :the case of bhutan , environmental sciences ,p 109.
19. Saaty , T .L. (1980) Hierarchies and Priorities in saaty, T.L. and Alexander J.M., The Thinking with Models: Mathematical Models in Physical and Social Sciences, Oxford: pergamon Peress, 1988, pp.148-155
20. Slee, Bill (1997) the Economic impact of alternative types of Rural Tourism .journal of Agricultural Economics, vol 10, No 6.
21. Sharply, Richard (2002), "rural tourism and the challenges of tourism diversification", tourism management, vol.23.
22. Soteriades, Morios (2002), Tourism and environment in Rural areas .Available: www.fund.acbe/prelude.
23. Thabet , A (2007) an approach to a strategy for improving libyas tourism industry , international tourism bienhial, pp3-13.
24. Tsai, Wen-Hsien, et al., (2010), An integrated approach for selecting corporate social responsibility programs and costs evaluation in the international tourist hotel, International Journal of Hospitality
25. Wilson, S, (2001) factors for success in rural tourism development, travel, Research, Boulder, p132.